

ПРОГНОЗНИЙ АНАЛІЗ У СИСТЕМІ КОНТРОЛІНГУ

Розгляд прогнозного аналізу через призму одержання інформації та вимог, що висуває до нього інформаційне суспільство та сучасна економіка, потребує глибокого розуміння трансформацій, який зазнав і зазнає аналіз протягом останнього часу. При цьому, на наш погляд, прогнозний аналіз необхідно розглядати у двох площинах – як прикладну економічну дисципліну та як ключову інформаційну технологію корпоративного управління, що є складовою системи контролінгу (тактичного та стратегічного).

Сучасний стан економічних процесів свідчить про те, що кожне підприємство зацікавлене як у покращенні поточних показників діяльності та швидких темпах розвитку, так і в перспективі розвитку. Досягнення такої мети забезпечує стратегічне планування. У сучасній економічній літературі увага науковців звернена на вдосконалення методики стратегічного планування [1, 2, 3], що є складовою стратегічного контролінгу.

Як зазначає вчений С. Ф. Голов, стратегічне планування – це процес визначення дій, необхідних для досягнення стратегічної мети [1, ст. 340], а відповідно до неї передбачається формування стратегічного прогнозу, під яким розуміють емпіричне або науково обґрунтоване судження про можливі стани об'єкта прогнозування в майбутньому, альтернативні шляхи і терміни досягнення цих станів.

Стратегічне планування проводять на тривалі проміжки часу – 3-5 років, а у окремих випадках на 10-15 років. Деталізація на коротші проміжки часу та сфер діяльності відбувається шляхом складання бюджетів, які визначають короткострокові завдання в межах загального стратегічного плану. Наприклад, бюджетом виробничих витрат підприємств харчової промисловості має бути визначення майбутніх витрат (з відповідним визначенням обсягу продукції, ресурсів та їх вартості, а також зовнішніх чинників) спрямоване на досягнення поставленого кінцевого результату стратегічної цілі.

Бюджетування таких витрат є одним із методів аналізу та управління вцілому, що забезпечує: ознайомлення працівників із обсягом майбутніх випусків продукції; донесення до відповідальних осіб параметрів їх підконтрольного об'єкту; можливість оцінки та контролю роботи підрозділів, окремих працівників; можливість відповідальних осіб самостійно задавати майбутні витрати та слідкувати за їх дотриманням; визначення потреби в додаткових ресурсах; орієнтацію працівників на досягнення кінцевої мети стратегічного

планування. Цінність прогнозного (стратегічного) аналізу для підприємств харчової промисловості визначається двома основними функціями, котрі він виконує: передбачення (опис можливих або бажаних величин, структури виробничих витрат тощо) та розпорядження (підготовка проектів рішень різних проблем планування, використання інформації про майбутній шлях розвитку в цілеспрямованій діяльності управління). У процесі прогнозного (стратегічного) аналізу здійснюється прогнозування подальшої діяльності, визначається набір рекомендованих рішень, альтернативних шляхів, практичних пропозицій та рекомендацій. Такий аналіз складається з послідовних дій.

Найвдалішим методом для реалізації прогнозного аналізу (стратегічного) аналізу витрат підприємства є математичне моделювання, яке є однією з незамінних функцій аналізу й контролінгу загалом. Як підкреслює вчений В. В. Сопко, “моделювання” – одна з головних особливостей економіко-математичного напрямку розвитку науки взагалі та економічної науки зокрема [6, с. 33]. Вченим доведено доцільність застосування моделювання у нормативному обліку витрат, а також у цьому напрямку здійснено його удосконалення. А вчений М. С. Пушкар розглядає “моделювання” як вивчення явищ та процесів не прямо і безпосередньо на конкретному об’єкті дослідження, а на спеціально створених зображеннях об’єкту, що абстрактно показують його образ або дають опис [5, с. 184]. Економіко-математична модель – математичний опис досліджуваного економічного процесу чи об’єкта [4, с. 307].

Наприклад, економіко-математичне моделювання виробничих витрат ефективно використовувати при короткотерміновому прогнозуванні. Так, як сьогоднішні умови господарювання не дають змоги виявити та визначити певну кількість стабільних факторів, які впливають на досліджуваний процес. Таке моделювання є основою планування, адже дозволяє на суворо кількісній основі виявити характер зв’язку між окремими складовими і тими факторами, котрі впливають на процес формування таких витрат. І найважливіше – математичні моделі дають можливість спостерігати, як будуть розвиватися події при тих чи інших початкових припущеннях. Математичні методи допомагають виявити кількісні явища та взаємозв’язки. Але вони лише продовження економічного аналізу, кінцевий результат насамперед залежить від вибору базисного періоду, відбору факторів, від того, чи правильно визначена ступінь стійкості явища.

Дослідження показують, що одним з найрезультативніших способів виявлення закономірностей та залежностей величини виробничих витрат від сукупності чинників є трендовий аналіз. Щодо виробничих витрат підприємств харчової промисловості, то побудова трендового ряду вимагає застосування методів регресійного аналізу. При аналізі функціональних залежностей можливі такі випадки:

рівномірність – за умови сталого приросту наступного значення даних за лінійною залежністю:

$y = a_0 + a_1x$, де a_0 – стала; a_1 – коефіцієнт регресії, що визначає напрямок і швидкість (при від’ємному значення – спадання, при додатному – зростання);

рівномірноприскорено (рівномірносповільнено) – за умови сталого зростання (спадання) темпу приросту рівнів за параболою другого порядку:

$y = a_0 + a_1x + a_2x^2$, де a_0 – стала; a_1 – коефіцієнт регресії, що визначає напрямок та швидкість (при від’ємному значення – спадання, при додатному – зростання); a_2 – коефіцієнт, що виражає сталу зміну темпу розвитку (при додатному значенні – прискорений розвиток, при від’ємному – сповільнений);

змінноприскорено (змінносповільнено) – за умови змінного у часі зростання (спадання) розвитку за параболою шостого порядку:

$$y = a_0 + a_1x + a_2x^2 + a_3x^3 \dots + a_6x^6;$$

4) сповільнене зростання (спадання) у кінці періоду, приріст у кінцевих значеннях ряду прямує до нуля за логарифмічною функцією: $y = a_1lht + a_0$;

5) зростання за експоненціальним законом: $y = a_0e$;

б) сталий відносний приріст за степеневою функцією:

$$y = a_0^x, y = a_0 + a_1 : x.$$

Щодо інших витрат, які несе підприємство у процесі господарської діяльності та буде насти в майбутньому, наприклад витрати за лізинговими платежами, то на основі опрацьованих наукових джерел з економічного аналізу нами запропоновано модель (формулу) розрахунку витрат за лізинговими платежами ($ВЛ_{\Pi}$) для лізингоодержувача:

$$ВЛ_{\Pi} = ВТ_{ЛО} \cdot \left(ВА_{Л} + (1 - ВА_{Л}) \cdot \frac{Л_{В} / 12}{1 - (1 + Л_{В} / 12)^{-T_{Л}}} \cdot T_{Л} \right),$$

де $ВТ_{ЛО}$ – вартість обладнання для лізингоодержувача, грн; $ВА_{Л}$ – відсоток авансового платежу за лізингом, %; $Л_{В}$ – лізинговий відсоток, %; $T_{Л}$ – термін лізингової угоди.

Отже, посилення інтеграційних процесів у міжнародному співробітництві поступово призводить до глобалізації економіки, складовою якої є економіка окремої корпорації (підприємства), основою якої виступають інформаційні технології та знання, без яких неможлива управлінська діяльність. Тому, великого значення набувають методи одержання та використання інформації, інтегрованим уособленням яких є контролінг.

Література:

1. Голов С. Ф. Управлінський облік : [підручник] / С. Ф. Голов. – К. : Лібра, 2003. – 704 с.

2. Нападівська Л. В. Управлінський облік : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / Л. В. Нападівська. – К. : Книга, 2004. – 544 с.
3. Шевчук В. Р. Стратегічний управлінський облік : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В. Шевчук. – [за ред. О. М. Ковалюка]. – К. : Алеута, 2009. – 179 с.
4. Лопатников Л. И. Краткий экономико-математический словарь / Л. И. Лапотников. – М. : Наука, 1979. – 358 с.
5. Пушкар М. С. Тенденції та закономірності розвитку бухгалтерського обліку в Україні (теоретико-методологічні аспекти) : [монографія] / М. С. Пушкар. – Тернопіль : Економічна думка, 1999. – 422 с.
6. Сопко В. В. Нормативный метод планирования и учета в пищевой промышленности / В. В. Сопко, А. М. Герасимович, М. С. Игнатенко. – К. : Урожай, 1990. – 160 с.
7. Верченко П.І. Багатокритеріальність і динаміка економічного ризику (моделі та методи): [монографія] / П.І. Верченко. – К.: КНЕУ, 2006. – 174 с.
8. Вітлінський В.В. Нейронечітке моделювання в інтелектуальних системах прийняття рішень / В.В. Вітлінський, А.В. Матвійчик // Моделювання та інформ. системи в економіці : зб. наук. пр. / відп. ред. В. К. Галіцин. – К.: КНЕУ, 2008. – С. 19 – 25. – (Серія: Економічна; Вип. 78).

*Ірина Садовська, к.е.н., професор
Луцький національний технічний університет,
м. Луцьк, Україна*

ТЕОРІЯ КАЛЬКУЛЯЦІЇ: ОПЕРАЦІЙНО-ОРІЄНТОВНИЙ МЕТОД

Калькуляція, як вимір витрат (плановий, бюджетний, обліковий) [1, 5], є невід’ємною частиною менеджменту в умовах інтелектуальної економіки попри всі науково-практичні дискусії за і проти. Теорія калькуляції собівартості виникла на початку ХХ століття водночас з розвитком промисловості і передбачала методіку повного обчислення собівартості, тобто з включенням прямих і накладних витрат (основоположник А. Кальмес – 1912).

З розвитком нормативного обліку (Ч. Гаррісон – 1931), на основі симбіозу калькуляції і камерального обліку (бюджетування), в практику досить активно впроваджується метод стандарт-костс, основою якого є попередня планова і бюджетна калькуляція і жорстке нормування поточних витрат. Стрімкий розвиток економіки і збільшення обсягів виробництва були